

9. Романцов В.О. Зміни в які сному складі робітничого класу промисловості Української РСР у післявоєнний період. – Український історичний журнал. – Київ. – 1966. - № 12. – С. 13-21.
10. Кожукало І.П. Звершення трудящих Української РСР у 60-ті роки // Український історичний журнал. – Київ. – 1987. - № 10. – С. 145-146.
11. Там само. – С. 145-146.
12. Там само. – С. 145.

Надійшла до редакції 27.05.2014 р.

ББК ТЗ(4УКР55)627"1953-1985"-75

ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ У 1953-1985 РР.

В.С.Гіцевич

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена харчуванню населення Донбасу в 1953-1985 рр. Мета роботи – проаналізувати харчування населення Донбасу в 1953-1985 рр., визначити, які страви були найбільш уживаними та улюбленими, з'ясувати з яких джерел населення забезпечувалось продуктами харчування. Дослідження базується на неопублікованих архівних документах Донецької та Луганської областей, статистичних даних та матеріалах усної історії. Визначено, що на формування кухні Донбасу мали вплив декілька важливих факторів – географічне положення, багатонаціональний склад населення та природно-кліматичні умови. Кожен народ, що прибув свого часу до Донбасу, привіз з собою свої рецепти особливих страв, які згодом почали використовувати усі. З'ясовано, що протягом 1953-1985 рр. населення Донбасу продовжувало харчуватись вдома, не дивлячись на розгалужену систему громадського харчування. Традиційною також залишалась три ланцюгова система обіду – перше, друге і третє. Харчовий раціон населення протягом досліджуваного часу значно покращився, він став більш калорійним та поживним. Населення більше стало споживати м'ясо, молоко, яйця, жири, овочі та фрукти, натомість зменшилось споживання хліба та картоплі. Це свідчить також про підвищення добробуту радянських людей. Але не дивлячись на це, харчування було ще далеким від ідеалу, потрібних норм, необхідних для повноцінного харчування, не дотримувались ніколи.

Ключові слова: продукти харчування, Донбас, підприємство громадського харчування, харчовий раціон.

Повсякденною та невідкладною потребою людей є харчування. Саме воно є одним з показників матеріального добробуту, а традиційне меню, харчові вподобання – відбивають певний історичний шлях народу, нації, етносу, етнічної групи.

Кухня Донбасу пройшла довгий шлях свого формування. Вона тісно пов'язана з національними кухнями багатьох народів. На її формування мали вплив декілька важливих факторів – географічне положення, багатонаціональний склад населення та природно-кліматичні умови. Постійне кроснаціональне спілкування, родинні стосунки представників різних національностей сприяли тому, що народні традиції й особливості харчування різних регіонів та окремих національностей з'єднались і стали загальними майже для всього населення Донбасу.

Кожен народ, що прибув свого часу до Донбасу, привіз з собою свої рецепти особливих страв, які згодом почали використовувати усі. Наприклад, завдяки росіянам

населення почало вживати багато каші. Німецька квашена капуста, ячні та омлети, сосиски, ковбаси присутні були майже на кожному столі. Звичними стравами були приготовані по-грецьки риба, овочеві та м'ясні вироби, по-єврейськи – грінки та локшина. Навіть, така звична страва, як голубці, виявляється, також грецького походження, яка є нащадком давньогрецького блюда – рулету з виноградного листя з м'ясною начинкою, який також готували в Донбасі.

Тема, присвячена повсякденному харчуванню населення Донбасу в 1953-1985 рр., на сьогоднішній день є актуальною, бо вона представляє не тільки науковий інтерес, але й має практичне значення. Її вивчення дозволить зібрати, систематизувати та зберегти кулінарні звичаї та традиції, які були притаманні населенню Донбасу. Порівняльний аналіз забезпеченості та вживання донбасівцями різноманітних продуктів харчування, витрат на них родиною дасть можливість простежити зміни у добробуті населення Донбасу, особливості радянської соціальної політики на прикладі постачання продуктами харчування промислових регіонів країни тощо.

Проблеми, пов'язані з повсякденним життям радянських людей в сучасній українській історіографії, привертають все більше дослідників. Певне висвітлення харчовий раціон населення Донбасу отримав в роботах О. Бровара [1], К. Кузіної [2], О.Стяжкіної [3], І.С. Татарінова [4], Н.М. Шевченко [5], В. Нікольського та О.Шимко [6]. Але вищезгадані праці у більшості своїй торкаються питання харчування населення опосередковано, крізь призму досліджень родинних бюджетів, матеріальних статків, аналізу сімейних прибутків та витрат. Більш ретельну увагу цьому питанню приділяє К.В.Ізмайлова у своєму дослідженні, присвяченому повсякденному меню шахтарських родин Донбасу у 1965-1985 рр. [7]. Проте, майже не вирішеним залишається питання присвячене повсякденному харчуванню населення Донбасу у 1953-1985 рр. Джерелом для написання статті стали документи з фондів Державного архіву Донецької та Луганської областей, а також свідчення очевидців тих років.

Отже, мета роботи – проаналізувати повсякденне харчування населення Донбасу в 1953-1985 рр., визначити, які страви були найбільш уживаними та улюбленими, з'ясувати з яких джерел населення забезпечувалось продуктами харчування.

Значна частка витрат населення припадала саме на купівлю продуктів харчування. Проте, протягом дослідженого періоду витрати на продукти не на багато, але зменшувались. Так, наприклад, в 1955 р. на придбання продовольства витрачалось 40% місячного прибутку, у 1975 р. – 38,5%, у 1985 р. – 34,7% [8]. Грошові витрати населення на харчування можна простежити на прикладі Донецької області в таблиці 1.

Таблиця 1

Грошові витрати населення Донецької області на харчування на сім'ю в місяць (у карбованцях) [9; 10; 11; 12; 13]

	Роки				
	1953	1960	1970	1980	1985
Грошові витрати: в тому числі	1705	2150	3800	4768	5217
На харчування	808	897	1539	1742	1754
На одяг, взуття, ткани, білизну	348	396	670	837	878
На меблі та господарські речі	35	77	190	261	234
На культтовари	33	88	125	174	180

Показники, наведені в таблиці можна пояснити, по-перше, збільшенням заробітної платні, а також тим, що у 1970-1980-ті рр. громадяни стали більше купувати товарів легкої промисловості, побутової техніки, меблів тощо, на які й витрачалася основна частка заробітку родини. Тому і відбувалось скорочення витрат на продовольство.

Купівля продовольчих товарів населенням здійснювалась у закладах державної торгівлі або на ринках у приватних осіб. Більшість надавали перевагу державній торгівлі, оскільки середні ціни на основні продукти харчування на ринках були в декілька разів вищими за ціни у державній торгівлі. Так, наприклад, картопля на ринках коштувала в 3 рази більше ніж в держторгівлі, огірки та помідори – в 2,2 рази, яловичина – в 1,8 рази, свинина – в 1,9 рази, птиця – в 1,8 рази [14]. Утім, якість продуктів в держторгівлі була нижчою. Згідно з вибірковою обстеженням середини 1970-х рр. 67% робітників Донецької області вважали, що магазини недостатньо забезпечені товарами, дорікали на погану культуру обслуговування. В середині 1970-х р. робітники витрачали в середньому 600 годин на рік на очікування в чергах у продовольчих магазинах [15]. Як правило, в закладах державної торгівлі купували хлібні вироби, цукор, вершкове масло, на колгоспних ринках – овочі та фрукти, м'ясо-молочні продукти.

З кінця 1960-х рр. зростає значення покупок на ринку. Якщо у 1965 р. на ринку купувалось 11% м'яса та м'ясопродуктів, то в 1985 р. – 15%, овочів відповідно 15% і 20%, картоплі 25% і 40% [16]. Певну роль у забезпеченні продуктами харчування відігравали надходження з особистих присадибних ділянок та городів, з яких надходило до 30% продуктів, утім їх мали лише 20-30% населення [17]. Надходження продуктів харчування з різних джерел можна простежити на прикладі Донецької області в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень надходжень продуктів харчування в Донецькій області з основних джерел (у %) [18; 19; 20; 21; 22]

Джерела	Роки	Продукти					
		Картопля	Овочі	Фрукти	Молоко	Яйця	М'ясо
Держторгівля	1955	*	*	*	*	*	*
	1960	15,4	*	*	74,9	6,4	71,2
	1970	28,6	66,6	43,2	96,1	52,4	73,9
	1980	26,4	64,3	42,2	99,4	84,1	80,2
	1985	55,1	76,4	56,9	97,6	94,4	87,4
Колгоспні ринки	1955	50,0	26,3	55,9	52,2	54,4	29,3
	1960	60,8	*		19,5	50,5	20,7
	1970	46,0	19,4	27,0	3,1	27,8	13,8
	1980	41,6	19,8	75,6	2,6	8,5	12,2
	1985	25,5	16,6	19,7	2,4	3,4	10,6
Власне господарство	1955	28,5	11,8	6,8	25,6	41,7	27,0
	1960	23,8	*	*	5,6	43,1	8,1
	1970	15,0	8,0	20,7	0,3	16,3	9,8
	1980	16,5	8,7	18,4	*	3,8	4,8
	1985	19,0	7,4	23,4	*	2,2	2,0

* - дані відсутні

Протягом досліджуваного часу більшість населення харчувалось вдома. Проте, значну роль у повсякденному житті відігравало й громадське харчування, бо влада

приділяла його розвитку значну увагу, для того, щоб «звільнити населення від рутинної та важкої домашньої роботи» [23]. Але попри твердженням керівництва держави, громадське харчування не змогло стати провідним та витиснути домашнє. Про це, зокрема, свідчать мінімальні витрати на громадське харчування в річних бюджетах населення. Так, наприклад у 1955 р. на громадське харчування населення витрачало лише 2% від загальних витрат на харчування [24].

Основними типами підприємств громадського харчування були фабрики-кухні, їдальні, ресторани, кафе, буфети, магазини напівфабрикатів. Протягом 1960-1980-х рр., порівняно з 1950-ми рр., відбулись позитивні зрушення в організації громадського харчування, її мережа зросла, що можна побачити з таблиці 3. В містах Донбасу на кожен тисячу мешканців доводилось 40 посадочних місць у їдальнях, кафе та ресторанах [25]. Разом з тим збільшення кількості місць в їдальнях не означало покращення якості їжі та обслуговування – вони здебільшого викликали нарікання з боку відвідувачів.

Таблиця 3

Кількість підприємств громадського харчування в Донецькій області [26; 27]

Види підприємств	Роки						
	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Фабрики-кухні	-	-	3	7	6	6	6
Їдальні, ресторани	1058	1200	2079	2654	3047	3246	3466
Буфети, кафе	2143	2150	2367	2454	2435	2397	2209

Протягом досліджуваного часу традиційною залишалась триланцюгова система обіду – перше, друге і третє, до якої в той чи інший спосіб приєднався салат. Більшість опитуваних називали страви, які найчастіше були присутніми на їх столі – це борщ, картопля, сало та консервації за сімейними рецептами.

Головною повсякденною першою стравою на Донбасі був борщ, який полюбили за його ситність та калорійність, оскільки він завжди варився на м'ясній наваристій ющі, проте іноді м'ясо замінювалось квасолею. Найбільш популярним був борщ з яловичиною. Працюючі жінки готували велику каструлю борщу у вихідні дні, щоб вистачило на весь тиждень [28].

Опитавши людей різного віку та національностей, що проживають на Донбасі, автором було з'ясовано, що навіть таке класичне блюдо, як борщ, готувався за різними рецептами. Українці, які приїхали в Донбас з інших регіонів привезли з собою свої регіональні рецепти борщів – борщ з потрухами, кубанський, чернігівський, київський, закарпатський, полтавський борщі та ін., які увійшли до скарбниці донбаської кухні.

Технологія приготування борщу та його складові частини у родинях Донбасу відрізнялись від інших регіонів. Так, наприклад, замість буряка, як це робили в західній Україні, іноді використовували свіжі або солоні помідори, або томатну пасту чи соус, за браком часу часто картоплю замість нарізати шматочками просто давили. Готували й сезонні страви – зелений борщ та окрошку. Окрошку готували також за різними рецептами, так, наприклад, в сім'ях шахтарів її вживали з квасом, а от в сім'ях службовців та інтелігенції – з кефіром чи сироваткою. Значно розширився асортимент овочевих супів: з молодою городиною, квасолею, солоними огірками (розсольник) тощо [29].

У досліджуваний період картопля зайняла значне місце в повсякденному харчуванні. Пюре, варена картопля з маслом, картопляники з м'ясом, салом, сметаною,

деруни урізноманітнили повсякденне меню. Ходили навіть такі приказки: «Якщо є картопля – можна і без хліба жити» [30]. Значне місце також займало й сало. Як і скрізь по Україні, на Донбасі його полюбляли їсти. Сала іноді споживали більше ніж м'яса.

Популярними залишались каші, до традиційних гречаної, ячної, вівсяної та пшеничної додалися рисова і манна. Крупи часто використовувались для приготування супів, а манна каша стала постійним компонентом дитячого харчування.

Хліб зазвичай купували у магазинах, а не випікали, як раніше. Вдома лише пекли пироги, які начиняли сиром, гречкою, ягодами, фруктами, а пізніше вже і м'ясом, рисом, яйцями. Використовували також кулінарні напівфабрикати й консервні вироби, а для тіста – дріжджі промислового виробництва. Тепер повсякденними стравами стали страви з борошна – млинці й оладки з прісного і кислого пшеничного тіста, вареники, локшина, галушки. Все більш популярними ставали макарони, вермішель, лапша, ріжки, які використовували при готуванні супів, запіканок та як гарнір до м'ясних страв [31].

Асортимент овочевих страв доповнили різноманітні салати. Часто як гарніри готували салати з квашеної капусти з цибулею і олією, або солоні огірки з тими ж цибулею і олією. Часто готували вінегрети, овочеві салати з м'ясом, ковбасою і майонезом, додавали й овочеві консерви, зокрема, зелений горошок. Готували також ікру з кабачків, баклажанів, страви з солодкого перцю [32].

Значно збільшилось у порівнянні з 1950-тими рр. споживання фруктів та ягід. Варили варення й повидло з яблук, слив, вишень, малини, смородини, полуниць, абрикос. У 1970-ті рр. особливого поширення набуло виготовлення компотів та соків зі свіжих ягід і фруктів, та їх консервація на зиму. Процес консервації розпочинався у червні – із варення з полуниць і, не зупиняючись, продовжувався до вересня, завершуючись консервацією помідорів і баклажанів.

Страви з риби до повсякденного меню входили не часто, в основному це був оселедець та смажена риба, які були в основному на святковому столі.

Через те, що Донбас був і є багатонаціональним регіоном, то тут були поширені різні національні страви, такі як середньоазійський плов, кавказькі шашлик і харчо, угорський гуляш.

Серед напоїв вживали квас, компоти з фруктів і ягід, лимонади, серед яких були популярними «Ситро» та «Буратіно». Крім того, поряд із вживанням безалкогольних напоїв вживали й алкогольні – пиво, вино, лікер, горілку та самогон. Самогоноваріння було частиною культури споживання їжі, кожна хазяйка мала свій рецепт чи свої хитрощі у виготовленні «бражки». У гарної господині завжди повинна була бути пляшка чогось спиртного на випадок несподіваного прийому гостей [33].

У другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. ціни на основні продукти харчування у цілому залишалися стабільними, а на такі продукти, як молоко, сало, олія та деякі інші продукти навіть зменшилися [34]. Це давало змогу харчуватися більш-менш повноцінно та урізноманітнювати повсякденне меню. Ціни було значно підвищено упродовж 1962-1963 рр. майже на 25-30%. У цей час мали місце перебої у постачанні та продажу хліба та борошна. Біля хлібних магазинів стояли довгі черги. До підвищення цін варто ще додати проблему дефіциту товарів, що негативно впливало на купівельну спроможність населення міст. ЦК Компартії України та Ради Міністрів СРСР 19 вересня 1978 р. прийняли постанову «Про забезпечення першочергового постачання шахтарських міст і поселень продовольчими та непродовольчими товарами». Дійсно, після прийняття постанови дещо покращилось постачання шахтарських і промислових міст Донбасу [35].

За 1980-1985 рр., порівняно з 1975 р. знову зросли ціни на продукти. В середньому вони зросли на 82%. Так, наприклад, яловичина в 1975 р. коштувала за кг

1,91 крб., а вже в 1985 р. – 2,11 крб., ковбаси відповідно 2,60 та 2,93 крб.[36] Крім поступового підвищення цін, постійним супутником життя став дефіцит на товари широкого попиту – майонез, консервованій зелений горошок, сухі ковбаси, вершкове масло, сири [37]. Через це харчовий раціон населення ставав спрощеним, й населення не мало змоги урізноманітнювати своє повсякденне меню.

Спритні жінки знайшли вихід із цієї ситуації, склавши систему «знайомств», хабарів і мережу взаємних зобов'язань між тими, хто мав доступ до продуктів, і тими, хто мав доступ до якихось інших благ. Деякі культурні символи повсякденності були зафіксовані у радянському кінематографі, який сповідував метод соціалістичного реалізму, а, відтак, не міг не висвітлити, хоча й епізодично, буденну реальність населення. Досить назвати такі культові фільми як «Службовий роман», «Час бажань», «Солодка жінка» та інші [38]. Парадоксально, але дефіцит харчових продуктів посприяв урочистості святкування різноманітних подій. Так, на такі традиційні свята, як 7 листопада, Новий рік, 8 березня, першотравневі свята заздалегідь «діставалися» дефіцитні продукти, а багатий святковий стіл був показником не стільки добробуту, скільки певного статусу.

Незважаючи на дефіцит, все ж таки харчовий раціон населення Донбасу протягом 1950-1980-х рр. значно покращився. Це можна простежити, проаналізувавши структуру споживання продуктів харчування на душу населення (таблиця 4).

Таблиця 4

Споживання основних продуктів харчування населенням Донбасу (на душу в місяць; в кг) [39; 40; 41; 42; 43; 44]

Продукти	Роки					Норма АМН СРСР
	1955	1960	1970	1980	1985	
Картопля	19,5	10	10	8,7	8,1	7,7
Овочі та баштанні	11,3	10,5	11	11,1	11,2	13,6
М'ясо	2,6	4,5	5,6	6,7	6,7	7,1
Жири тваринні та рослинні	0,3	0,6	0,5	0,8	0,8	0,5
Молоко (л)	7	11,3	28	34	32	34
Яйця (шт)	9	13	18	22	23	27
Хліб та хлібні вироби	15,3	12	11,2	9,7	8,8	10
Фрукти	2,5	1,6	4,2	3,3	3,8	8,8
Риба	1,1	1	1,3	1,3	1,4	1,5
Цукор	1,5	1,9	2,7	2,8	2,6	3

Як ми бачимо, харчовий раціон дійсно став більш збалансованим та калорійним. Зменшилось споживання таких продуктів, як хліб та картопля. Натомість зросло споживання висококалорійних продуктів – м'яса, риби, молока та молочних продуктів, яєць, жирів. Збільшилась присутність в харчуванні овочів та фруктів.

Але, якщо порівняти показники споживання населенням області основних видів продуктів харчування з нормами, розробленими Інститутом АМН СРСР, можна побачити, що за всіма видами продуктів було істотне відставання, норми не дотримувались ніколи протягом розглянутого періоду.

Ще одним критерієм для оцінки рівня споживання продуктів та ступеня задоволення потреб у них є науково обґрунтовані норми калорійності харчування та компонентів, які входять до його складу, так звані фізіологічні норми. Середньодушова добова норма, розроблена Інститутом харчування АМН СРСР, становила 3023 ккал, зокрема білків – 97,6 г., зокрема, тваринного походження – 58 г., жирів – 96,5 г.,

вуглеводів – 420,9 г.[45]. Фактичний рівень споживання калорій на добу в Донецькій області у досліджуваній період, окрім 1960 р., трохи перевищував норму, що можна побачити у таблиці 5.

Таблиця 5

Рівень споживання калорій на душу на добу в Донецькій області (в грамах)
[46; 47; 48; 49]

	Роки				
	1955	1960	1970	1980	1985
Кількість калорій	3440	2859	3212	3360	3167

Таке збільшення кількості споживання калорій на добу можна пояснити специфікою праці населення Донбасу. Шахтарі та робітники заводів тяжко працювали, тому їм була необхідна достатня кількість калорій. Збільшення відбувалось за рахунок більшого споживання жирів та вуглеводів, так, наприклад при нормі споживання жирів в 96,5 г. на добу населення споживало 110 г., а вуглеводів при нормі в 420,9 г. – 460 г. [50].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Протягом 1953-1985 рр. населення Донбасу продовжувало харчуватись вдома, не дивлячись на розгалужену систему громадського харчування. Традиційною також залишалась і три ланцюгова система обіду – перше, друге і третє. Харчовий раціон населення протягом досліджуваного часу значно покращився, він став більш калорійним та поживним. Населення більше стало споживати м'ясо, молоко, яйця, жири, овочі та фрукти, натомість зменшилось споживання хліба та картоплі. Це свідчить також про підвищення добробуту радянських людей. Але не дивлячись на це, харчування було ще далеким від ідеалу, потрібних норм, необхідних для повноцінного харчування, не дотримувались ніколи.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвящена питанню населення Донбасса в 1953-1985 гг. Цель работы - проанализировать питание населения Донбасса в 1953-1985 гг., определить, какие блюда были наиболее употребляемыми и любимыми, выяснить из каких источников население обеспечивалось продуктами питания. Исследование базируется на неопубликованных архивных документах Донецкой и Луганской областей, статистических данных и материалах устной истории. Определено, что на формирование кухни Донбасса повлияли несколько важных факторов - географическое положение, многонациональный состав населения и природно-климатические условия. Каждый народ, прибывший в свое время в Донбасс, привез с собой свои рецепты особых блюд, которые впоследствии начали использовать все. Выяснено, что в течение 1953-1985 гг. население Донбасса продолжало питаться дома, несмотря на разветвленную систему общественного питания. Традиционной также оставалась трехразовая система обеда - первое, второе и третье. Пищевой рацион населения в течение изучаемого времени значительно улучшился, он стал более калорийным и питательным. Население стало больше употреблять мясо, молоко, яйца, жиры, овощи и фрукты, зато уменьшилось употребление хлеба и картофеля. Это свидетельствует также о повышении благосостояния советских людей. Но несмотря на это, питание было еще далеким от идеала, нужных норм, необходимых для полноценного питания, не соблюдали никогда .

Ключевые слова: продукты питания, Донбасс, предприятие общественного питания, рацион питания.

SUMMARY

The article is devoted to meals of the population of Donbass in 1953-1985. The purpose of the work is to analyze the meals of the population of Donbass in 1953-1985; to determine what dishes were the most used and loved ones; to find out the sources from which the population was provided with food. The study is based on unpublished archival documents of Donetsk and Lugansk regions, statistical data and materials of oral history. The author has determined that the formation of the cuisine of Donbass influenced by several key factors - geographical position, the multinational composition of the population and climatic conditions. Every nation, who arrived in due time in Donbass, brought their recipes special dishes, which later began to use all. The author found that during 1953-1985, the population of Donbass had continued to eat at home, despite extensive system of public catering. Three meals system of dinner remained traditional - first, second and third. The dietary intake of the population have improved significantly over the studied time, he became more calories and nutrients. The population became more eating of meat, milk, eggs, fats, vegetables and fruits, but decreased the consumption of bread and potatoes. It also reflects higher welfare of the Soviet people. But despite this, the meals was still far from ideal, the standards of meals have not kept ever.

Keywords: meals, Donbass, public catering, dietary intake.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Бровар О. В. Вугільна промисловість Донбасу у 40-60-х рр. ХХ ст.: проблеми соціального розвитку [Текст]: монографія / О. В. Бровар. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 364 с.
2. Кузіна К.В. Динаміка життєвого рівня населення шахтарських міст Донбасу (1950-1980-ті роки) / К.В. Кузіна // Нові сторінки історії Донбасу: Зб. ст. Кн.17-18. – Донецьк, 2009. – С. 200–213.
3. Стяжкіна О. В. Жінки в історії української культури другої половини ХХ століття / О. В. Стяжкіна ; Донец. нац. ун-т. Іст. ф-т. – Донецьк : Схід. вид. дім, 2002. – 270 с.
4. Татарінов І.Є. Соціально-побутові умови життя населення Луганщини у 1945-1955 рр. / І.Є. Татарінов // Бахмутський шлях. – 2006. - №1/2. – С.146-152.
5. Шевченко Н.М. Життєвий рівень працівників (1965-1985 рр.) / Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття / під ред. З.Г. Лихолобової. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 180-261.
6. Нікольський, В. М. Соціальна політика радянської держави та її реалізація в Донбасі (сер. 1960-х - сер. 1980-х рр.) [Текст]: монографія / В. М. Нікольський, О. В. Шимко; Донецький нац. ун-т. - Донецьк: ДонНУ, 2012. – 220 с.
7. Измайлова К. В. Повсякденне меню шахтарських родин Донбасу у 1965-1985 рр. / К.В. Измайлова // Наука. Релігія. Суспільство. - №2. – 2010. – С. 20-26.
8. Держархів Луганської обл., ф. 2519, оп. 12, спр. 583, арк.58.
9. Держархів Донецької обл., ф. п.4249а, оп. 3, спр. 834, арк. 6.
10. Там само. - Ф. п.4249, оп. 3, спр. 3443, арк. 18.
11. Там само. - Оп. 6, спр. 5351, арк. 3.
12. Там само. - Оп. 7, спр. 3800, арк. 15.
13. Там само. - Спр. 6367, арк. 94.
14. Кузіна К.В. Указ. тв. - С. 208.
15. Держархів Луганської обл., ф. 2519, оп. 12, спр. 520, арк.24.
16. Шевченко Н.М. Указ. праця. – С. 190.
17. Татарінов І.Є. Указ. праця. - С.146-152.
18. Держархів Донецької обл., ф. п.4249а, оп. 3, спр. 834, арк. 7.

19. Там само. - Ф. п.4249, оп. 3, спр. 4031, арк. 7.
20. Там само. - Оп. 6, спр. 5351, арк. 11.
21. Там само. - Оп. 7, спр. 15, арк. 101.
22. Там само. - Спр. 3800, арк. 18.
23. Там само. - арк. 15.
24. Там само. - Оп. 3, спр. 1350, арк. 53.
25. Кузіна К.В. Указ. тв. - С. 205.
26. Держархів Донецької обл., ф. п.4249, оп. 3, спр. 4122, арк. 75.
27. Там само. - Оп. 7, спр. 15, арк. 30.
28. Бабак Ганна Олексіївна, 1948 р. народження, м. Горлівка, освіта середня спеціальна, бесіда тривала 3 години, запис зроблено 19.04.2013 р.
29. Ізмайлова К. В. Указ. тв. - С. 22.
30. Хаваєв Магомед Макудович, 1933 р. народження, м. Горлівка, освіта 7 класів, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 18.04.2013 р.
31. Ларичев Микола Олексійович, 1943 р. народження, м. Горлівка, освіта середня, бесіда тривала 2,5 години, запис зроблено 3.04.2013 р.
32. Ізмайлова К. В. Указ. праця. – С. 22.
33. Стяжкіна О. В. Указ. праця. – С. 204.
34. Бровар О. В. Указ. праця. – С.264.
35. Кузіна К.В. Указ. праця. – С. 208.
36. Держархів Донецької обл., ф. 4249, оп. 7, спр. 6362, арк. 23.
37. Нікольський, В. М. Указ. праця. – С.180.
38. Стяжкіна О. В. Указ. праця. – С. 201.
39. Держархів Донецької обл., ф. п.4249а, оп. 3, спр. 834, арк. 10.
40. Там само. - Спр. 1350, арк. 61.
41. Там само. - Спр. 3443, арк. 27.
42. Там само. - Спр. 4031, арк. 3.
43. Там само. - Оп. 7, спр. 15, арк. 99.
44. Там само. - Спр. 3800, арк.18.
45. Нікольський, В. М. Указ. праця. – С.188.
46. Держархів Донецької обл., ф. п.4249, оп. 3, спр. 1354, арк. 58.
47. Там само. - Спр. 4031, арк.5.
48. Там само. - Оп. 6, спр. 5351, арк. 5.
49. Там само. - Оп. 7, спр. 3800, арк.18.
50. Там само. - Оп.6, спр.5351, арк.6.

Надійшла до редакції 13.05.2014 р.

ББКТЗ (4УКР-4ДОН)6“1980-1991”-2

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 80-ті рр. ХХ ст.

О.О. Бодня

АНОТАЦІЯ

У статті автор висвітлює особливості матеріального добробуту населення в останнє десятиліття існування радянської держави на прикладі Донецької області, приводить статистичні дані в порівнянні між собою відносно показників якості